

Каторкін Роман Анатолійович
ад'юнкт кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ

У науці кримінального права немає єдиної позиції щодо визначення поняття криміналізації. На сьогоднішній день існують два основних підходи до визначення сутності криміналізації. Відповідно до першого, під криміналізацією розуміється не тільки власне закріплення в законі ознак нових складів злочинів, але й підвищення санкцій у межах вже існуючих складів, деякі обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання. Відповідно до другого підходу – криміналізація являє собою лише віднесення законодавцем діяння до числа злочинів [1].

Більшість вітчизняних науковців підтримують другий підхід. Так, на думку П.Л. Фріса, криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів [2, с. 20]. Ми підтримуємо позицію П.Л. Фріса та у своєму дослідженні будемо спиратися саме на неї.

На думку Д.О. Балобанової, необхідно розглядати дві групи факторів, що впливають на криміналізацію: 1) підстави кримінально-правової заборони, які слугують об'єктивними передумовами її встановлення; 2) принципи криміналізації, що належать до законодавчої техніки [3, с. 146].

Серед вчених існує досить багато різноманітних ідей та поглядів щодо кількості та різновидів підстав криміналізації того чи іншого діяння. Значну увагу до цього питання у своїх працях приділив Ю.В. Кириченко, який виділив чотири основні підстави криміналізації діяння: 1) значний ступінь суспільної небезпечності; 2) негативна динаміка зростання означеного виду злочину; 3) необхідність кримінально-правової охорони; 4) наявність причин та умов вчинення даного діяння, які в сучасних умовах розвитку суспільства неможливо усунути вжиттям загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання [4].

Ми цілковито підтримуємо позицію, що кримінальний закон має застосовуватися в останню чергу, а не бути панацеєю у вирішенні проблеми. Відчуття небайдужості, бажання сторожити державу, сприяти зміцненню її авторитету та сили повинно виходити від самої особи, адже тільки тоді буде позитивний ефект. Для досягнення вказаної мети слід приділяти величезну увагу роботі з молоддю, вихованню її у дусі патріотизму. Втім, в умовах зовнішньої загрози, що нависла над нашою Батьківщиною, особливо важливого

значення набуває обов'язок захищати Україну, її незалежність та територіальну цілісність, закріплений у статті 65 Конституції [5]. Злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу не тільки порушує порядок комплектування Збройних Сил України, але і зменшує обороноздатність держави, авторитет армії в очах молодих патріотів, ставить під удар суверенітет і незалежність, які ми здобули у 1991 році, однак, як показують останні події на Сході України та в АР Крим, змушені відстоювати кожен день, оскільки демократичний проєвропейський шлях України подобається далеко не усім «сусідам». Щоденна війна, що точиться на теренах нашої Батьківщини, в черговий раз демонструє нам важливість сильної та дисциплінованої армії. З огляду на вищезазначене варто зробити висновок, що діяння у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу повністю відповідає принципу криміналізації – суспільна небезпечність.

Що стосується другої підстави криміналізації, її сенс полягає в тому, що форма антисуспільної поведінки, яка розглядається, повинна бути не випадковою та неодноразовою [4]. Згідно з офіційними даними, у 2013 році було зареєстровано 35 випадків ухилення від призову на строкову військову службу, в 2014 – 10 випадків, у 2015 – 8 випадків, у 2016 – 448 випадків ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Дещо різняться дані щодо кількості засуджених осіб: 2013 рік – 22 особи, 2014 – 7, осіб, 2015 – 38 осіб; 2016 – 31 особа.

Вищенаведені цифри мають певні протиріччя між собою. Однак той факт, що злочин, передбачений статтею 335 КК України, реєструється щороку, а в останні роки демонструє показник різкого зростання кількості фактів вчинення та засудження за нього осіб, які його вчинили, наштовхує на висновок, що вказане суспільно небезпечне діяння повністю відповідає другій підставі криміналізації – негативна динаміка зростання означеного виду злочину.

З урахуванням вищезазначених підстав стає зрозумілим, що держава повинна здійснювати вплив на дані відносини саме за допомогою кримінально-правових заходів (підстава криміналізації – необхідність кримінально-правової охорони порядку комплектування Збройних Сил України).

Наступною підставою криміналізації є наявність причин та умов злочину, передбаченого ст. 335 КК України, які в сучасних умовах розвитку суспільства неможливо усунути вжиттям загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання. На сьогоднішній день детермінанти злочину у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу лежать на поверхні. Основними з них є: стереотипність мислення («дідівщина», жахливі умови проходження служби тощо) та недостатня обізнаність, страх втрати роботи, негативне освітлення армії в ЗМІ та цілеспрямована пропаганда «ухилянства» терористичними угрупованнями. З урахуванням терористичного нашестя та іноземної агресії, що відбувається стосовно нашої держави, на жаль, досить складно боротися з причинами та умовами даного злочину, адже вони постійно «підживлюються» ззовні. З огляду на зазначене стає очевидним, що

злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу відповідає досліджуваній підставі криміналізації.

Дослідивши підстави криміналізації, ми дійшли висновку, що злочин у вигляді ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу відповідає кожній з них у повному обсязі.

С.М. Алфьоров та В.В. Шаблистий виділяють такі принципи криміналізації:

1. Соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації, що містять у собі: принцип суспільної небезпеки; принцип відносної поширеності діяння; принцип помірності позитивних та негативних наслідків криміналізації; принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації.

2. Системно-правові принципи криміналізації, що поділяються на загальноправові (принцип конституційної адекватності; принцип системно-правової несуперечності; принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості, принцип процесуальної здійсненності переслідування) та кримінально-правові системні принципи (принцип безпробільності та ненадмірності заборони; принцип визначеності та єдності термінології; принцип повноти складу; принцип помірності санкції та економії репресії) [6, с. 38–39].

Ми згодні з думкою Д.О. Балобанової, яка влучно підкреслює, що дані принципи належать до законодавчої техніки [3, с. 146].

Принципи криміналізації тісно пов'язані з підставами. Більше того, вони перебувають у тісному взаємозв'язку – окремо взята підстава не може виступати єдиною необхідною умовою криміналізації того чи іншого суспільно небезпечного діяння без прив'язки до відповідних її принципів і навпаки [6, с. 38–39].

Проаналізувавши підстави і принципи криміналізації ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, ми дійшли висновку, що більшості з них дане діяння відповідає, а тому вважаємо, що його криміналізація була б не тільки правильною, але і необхідною.

1. Кашкаров О. Підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері випуску та обігу цінних паперів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gua.convdocs.org/docs/642/index-22286.html?page=11>.

2. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці / П.Л. Фріс // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1 (2). – С. 19–28.

3. Балобанова Д. О. Загальні засади теорії криміналізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v47/28.pdf>

4. Кириченко Ю.В. Підстави виокремлення незаконного використання електричної або теплової енергії в самостійний склад злочину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pppd/2011_1/27Kirich.pdf.

5. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 41 ; Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 Спец. вип. – Ст. 2598.

6. Алфьоров С. М. Кримінальна відповідальність за погрози застосування фізичного насильства : монографія / С. М. Алфьоров, В. В. Шаблистий. – Запоріжжя : ФОП Зеленкевич Л.П., 2011. – 212 с.